

Izricanje vremena u Šenoinu Zlatarovu zlatu

Božičević, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:854059>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-18**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Njemačkoga jezika i
književnosti

Marija Božičević

Izricanje vremena u Šenoinu *Zlatarovu zlatu*

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2016.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za suvremeni hrvatski jezik

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i Njemačkoga jezika i
književnosti

Marija Božičević

Izricanje vremena u Šenoinu *Zlatarovu zlatu*

Diplomski rad

Područje humanističkih znanosti, filologija, kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Sanda Ham

Osijek, 2016.

Sažetak

U radu se kreće od opisa jezikoslovne literature te kategorije vremena u jezikoslovnoj literaturi. August Šenoa, autor istraživana djela, pisao je pravopisom zagrebačke filološke škole pa su istaknuta i najvažnija pravopisna obilježja navedene škole, a samim time i djela. Naglasak je istraživanja rada na vremenskim značenjima besprijedložnih i prijedložnih-padežnih izraza prema podjeli u *Gramatici hrvatskoga jezika, Hrvatskoj gramatici i Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Genitiv, kao padež s najvećim brojem prijedloga, izdvaja se i kao najučestaliji padež u prijedložno-padežnim izrazima vremenskoga značenja. Jezikoslovna literatura navodi vremensko značenje i svih ostalih padeža hrvatskoga jezika, no u istraživanom se djelu ne nalaze primjeri nominativa i dativa u vremenskome značenju.

Ključne riječi: vrijeme, padeži, prijedlozi, zagrebačka filološka škola

Sadržaj

Uvod	1
Pogled u jezikoslovnu literaturu	2
Izricanje vremena u jezikoslovnoj literaturi	9
August Šenoa.....	12
Jezik Augusta Šenoe.....	13
Zagrebačka filološka škola	16
Šenoin slovopis.....	18
Šenoin pravopis	18
Morfološka obilježja.....	19
Izricanje vremena u jeziku Augusta Šenoe	21
Nominativ s prilogom <i>kao</i>	21
Besprijedložni genitiv i akuzativ	22
Prijedložni genitiv.....	23
Dativ	28
Prijedložni akuzativ	29
Lokativ.....	31
Besprijedložni instrumental.....	32
Prijedložni instrumental.....	33
Sintaktička uloga padežnih izraza s vremenskim značenjem.....	35
Priložna oznaka.....	35
Predikat	36
Atribut.....	37
Zaključak	38
Literatura	39
Građa	40

Uvod

Predmetom opisa ovoga rada jesu besprijedložni i prijedložni-padežni izrazi vremenskoga značenja. Zbog ograničenosti prostora diplomskoga rada nisu opisani prilozi te vremenska rečenica.

Nakon kraćeg opisa jezikoslovne literature o opisanoj temi u radu će biti govora o filološkim školama u 19. stoljeću i njihovim gledištima na jezik. Nadalje, dio rada posvećen je Šenoi te su opisana neka najizraženija pravopisna načela te slovopis.

U središnjem dijelu rada opisani su padeži i rečenični dijelovi, odnosno vremensko značenje prijedložnih i besprijedložnih padežnih izraza te njihova sintaktička uloga. Kao građa za opis navedenoga poslužio je Šenin roman *Zlatarovo zlato*. Izdanje romana u kojemu su istraživani primjeri za rad izdanje je Matice hrvatske iz 2008. godine iz biblioteke Stoljeća hrvatske književnosti August Šenoa, *Izabrana djela I*. Navedeno je izdanje zbog toga što je u njemu najbolje očuvan Šenin izvorni jezik.

Pogled u jezikoslovnu literaturu

a) Gramatike

Gramatika hrvatskoga jezika S. Težaka i S. Babića navodi koji prijedlozi dolaze s kojim padežima, a njihova značenja ne opisuje posebno, već se opisu pristupa sa sintaktičkoga gledišta. Padeži koji mogu označiti vrijeme su nominativ s prilogom *kao*, besprijedložni i prijedložni genitiv, besprijedložni i prijedložni akuzativ, lokativ te besprijedložni i prijedložni instrumental.

Nominativ s prilogom *kao*

Pričaju starci da je još *kao dijete* volio krupne oči. (B. T., 251.)

Besprijedložni genitiv

Bilo je *to prvog lipnja*. (B. T., 252.)

Prijedložni genitiv

Za kneza Domagoja plaćao se porez u vinu. (B.T., 253.)

Zbog sinkretizma genitiva i akuzativa u muškome rodu navedeni primjer je dvoznačan:

- 1) za koga se plaćao, ako je akuzativ
- 2) kada se plaćao, ako je genitiv

Do sredine devetnaestoga stoljeća trgovali su kininovom korom isključivo Španjolci. (B.T., 253)

Besprijedložni akuzativ

Čitavu jesen obilazio je šume. (B. T., 256.)

Prijedložni akuzativ

Na taj znak maknu se cijela vojska. (B. T., 257.)

Lokativ

U početku mu je godilo što sam upravlja letjelicom. (B. T., 259.)

Besprijedložni instrumental

Ne radimo *subotom*. (B. T., 260.)

Prijedložni instrumental

S vremenom se prilično toga izmijenilo. (B. T., 261.)

*Hrvatska se gramatika*¹ razlikuje od *Gramatike hrvatskoga jezika*² opisom padeža, kojemu se pristupa sa semantičkoga gledišta. Navedeno je vremensko značenje instrumentala i lokativa, a kasnije se, u sintaktičkome poglavlju, navode vremenski genitiv i akuzativ s primjerima. "Genitivom vremena identificira se vremenski odsječak u kojemu se odvija ono što se izriče predikatom. Pridjev je u genitivu vremena određen."

Što si radio *cijelog ljeta*? (R. Marinković) (Barić i dr., 1997.: 552.)

"Akuzativom vremena identificira se vremenski odsječak u kojemu se odvija ono što se kazuje predikatom. Taj se vremenski odsječak promatra u svome trajanju." (Barić i dr., 1997.: 553.)

Treći dan su pokopali baku. (I. G. Kovačić) (Barić i dr., 1997.: 553.)

R. Katičić u *Sintaksi hrvatskoga književnoga jezika*³ za prijedložne izraze navodi da u njima zavisi padež od prijedloga. "Svaki prijedlog zahtijeva svoj padež, ili razne padeže prema raznim svojim značenjima. Sintaktički tvore takvi prijedložni izrazi nerazdvojivu cjelinu i tek kao takva cjelina dobivaju svoje mjesto u rečeničnom ustrojstvu." (Katičić, 2002.: 78.)

Navodi vremensko značenje priložne oznake u genitivu, akuzativu i instrumentalu.

Stanka je *ovaj put* duga. (Nehajev 8) (Katičić, 2002.: 90.)

Iste godine vidio sam prvi snijeg. (Fran Mažuranić 19) (Katičić, 2002.: 91.)

Mjesecima je otac samo pio. (I. Kozarac 81) (Katičić, 2002.: 88).

¹ Barić, E.; Lončarić, M.; Malić, D.; Pavešić, S.; Peti, M.; Zečević, V.; Znika, M., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

² Težak, S.; Babić, S., *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

³ Katičić, R., *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 2002.

D. Raguž u svojoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* opširno opisuje značenja svih padeža te određuje njihova značenja i uloge kada dolaze bez prijedloga i s prijedlozima.

Navodi se vremensko značenje besprijedložnoga genitiva:

To je bilo *one večeri*.

Vremensko značenje prijedložnog genitiva započinje prijedlogom *do* koji znači približavanje cilju, nekoj točki i dodir s nečim, bilo u prostoru ili vremenu (vratiti se *do pet sati*). Raguž napominje da prijedlog *do* dolazi i ispred drugih prijedložnih konstrukcija (*do prije nekoliko godina*).

Prijedlog *iz* može označiti vremensko trajanje, ali samo u kombinaciji s prijedlogom *u* (*iz dana u dan*). Vremensko značenje prisutno je kada se označuje neko podrijetlo ili izvor (*iz davnih dana/vremena*).

Prijedlog *između* označava vrijeme kada se razdvajaju dva vremenska odsjeka (*između Božića i Nove godine*).

Prijedlog *kod* može imati vremensko značenje (*kod ručka*).

Prijedlog *nakon* označuje da nešto slijedi kao nastavak ili u produžetku (*nakon mnogo vremena*).

Prijedlog *od* najizrazitiji je genitivni prijedlog s brojnim značenjima. Kada označava vrijeme, znači odvajanje, udaljavanje (*od Božića*).

Prijedlog *oko* označuje neko približno vrijeme (*oko pet sati*).

Prijedlog *poslije* označuje vrijeme koje slijedi (*poslije rata*).

Prijedlog *potkraj* označuje vrijeme pri kraju (*potkraj siječnja*).

Za prijedlogom *povodom* Raguž navodi da ga jezična norma odbacuje te traži zamjenu prijedložnim izrazom *u povodu* ili *prigodom*.

Prijedlog *preko* može označavati vrijeme u trajanju, ali samo uz ograničen broj riječi (*preko noći*) te neki višak vremena (čekati *preko sat vremena*).

Prijedlog *prigodom* označuje trenutak nekakvoga događanja (*prigodom proslave*).

Prijedlog *prije* označuje vrijeme koje prethodi događaju (*prije jutra*).

Prijedlog *prilikom* može označavati vrijeme (*prilikom rasprave* u Saboru).

Prijedlog *tokom* znači da se nešto odvija u vremenu. Raguž napominje da je bolje zamijeniti prijedložnim izrazom *u toku rata* te dodaje da je nepotrebno mijenjati u prijedložni izraz *tijekom rata*.

Prijedlog *uoči* javlja se u vremenskome značenju koje se odvija trenutak pred događaj (*uoči sjednice*).

Prijedlog *usred* označuje položaj u sredini nekoga vremenskoga toka (*usred bijela dana*).

Prijedlog *za* slaže se s genitivom rijetko, a kada je takav slučaj, označuje vrijeme u okviru onoga što imenica znači (*za moje mladosti*).

Jedno je od značenja besprijedloznoga akuzativa koje Raguž opisuje vremensko i navodi se da je tada akuzativ zamijenjiv genitivom (*prvi dan, prvoga dana*). Nadalje, Raguž spominje vremenski akuzativ za mjeru vremena (*cijeli dan*).

Prijedlog *kroz* može označavati vrijeme u trajanju te količinu vremena koja treba proći. Raguž napominje da jezična norma odbacuje ovakvu uporabu prijedloga *kroz* te traži zamjenu prijedlogom *za*.

Prijedlog *uz* može označavati vrijeme, ali rijetko i regionalno (*uz rat*).

Prijedlog *na* često može označavati vrijeme kao ciljanu mjeru (*na nekoliko mjeseci*) ili točno određeno vrijeme nekog događaja (*doći na vrijeme*).

Prijedlog *u* označuje vrijeme nekog događaja kada se odnosi na vremenske sljedove koji se redovito ponavljaju (*u petak, u jesen*). Znači i količinu vremena, ali uvijek uz neku odredbu (*u jedan dan*). Raguž navodi da je u takvim konstrukcijama češća uporaba prijedloga *za*, ali napominje da se navedene konstrukcije razlikuju jer se s prijedlogom *u* naglašava da je nešto obavljeno u okviru određenoga vremena.

Prijedlogom *pod* vrijeme se može izraziti u samo nekoliko ustaljenih veza (*pod noć*).

Trenutak prije samoga događaja može se označiti akuzativom s prijedlogom *pred* (*pred zorom*).

Prijedlogom *za* vrijeme se označuje kao cilj (*za Božić*), završna točka nekoga trajanja (*za dva mjeseca*) te kao mjera trajanja (*za dvije minute*).

Sljedeći padež koji ima vremensko značenje jest lokativ. Lokativ je padež koji uvijek dolazi s prijedlozima i to su *na, o, po, u, pri*. Suvremene gramatike nisu suglasne po pitanju prijedloga *prema*. Neke gramatike prijedlog *prema* pripisuju dativu, a neke lokativu. S. Težak i S. Babić prijedlog *prema* pripisuju lokativu. U *Hrvatskoj gramatici prema* je pripisan lokativu, a J. Silić i I. Pranjković ga pripisuju dativu. D. Raguž prijedlog *prema* pripisuje i dativu i lokativu.

Već prvi navedeni prijedlog može označiti vrijeme. Raguž navodi da prijedlog *na* znači vrijeme samo uz riječi koje znače pojedine faze nekoga događaja (*na kraju godine*).

Prijedlogom *o* također se može izreći vrijeme i to približno nekom vremenu označenom imenicom (*o ručku*). Napominje se da se danas takvo vrijeme češće izražava genitivnim prijedlogom *oko*.

Prijedlog *po* označuje vrijeme koje slijedi iza nekog događaja (*po zaključenom ugovoru*) te vrijeme u trajanju (*po vjetru*).

Prijedlog *u* najčešće označuje vrijeme kada se nalazi uz opće imenice s odredbom koje označuju dio nekoga događaja ili procesa te uz imena dužih perioda sa stalnim rasporedom (*u noći*).

Prijedlogom *pri* može se izreći vrijeme (*pri kraju rata*). Ako vremensko značenje nije u prvome planu, često se umjesto prijedloga *pri* javlja genitivni prijedlog *kod*.

Od pet temeljnih značenja besprijedložnoga instrumentala vrijeme se navodi kao jedno od njih i tada odgovara na pitanja *kada* i *koliko vremena* (*subotom*).

Prijedlog *s/sa* može označavati vrijeme (*s godinama*) te prijedlog *za* (*za večerom*) i u konstrukciji *dan za danom*.

J. Silić i I. Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* opširno opisuju sintaktička i semantička značenja padeža.

b) Pojedinačni znanstveni radovi

Maja Glušac u svome radu *Prijedložni izrazi vremenskoga značenja u suvremenome hrvatskom jeziku*⁴ navodi kako se vremensko značenje izvodi iz svoga osnovnoga značenja, a to je prostorno značenje te navodi dvije skupine u koje dijeli prijedložne izraze. Prva skupina jesu izrazi u kojima se značenje prenosi s prostornoga na vremensko, a druga su skupina izrazi kojim se označuju samo vremenski odnosi. Rad se poziva na suvremene i starije hrvatske gramatike uz napomene o normi.

Pranjковиć u *Drugoj hrvatskoj skladnji*⁵ piše o vremenskim prijedlozima koji su se razvili iz prostornih prijedloga te opisuje besprijedložne padežne oblike s vremenskim značenjem. Najprije ističe genitiv bez prijedloga koji ima vrlo često vremensko značenje i zato se naziva i vremenskim genitivom. Nakon genitiva opisuje akuzativ te napominje da je često zamjenjiv genitivom. Navodi i vremenski instrumental koji je vrlo čest, ali se značenjski posve razlikuje od genitiva i akuzativa. Kada govori o prijedložnim izrazima s vremenskim značenjem, navodi šesnaest vremenskih značenja: istovremenost, prijevremenost, poslijevremenost (susljednost), protemporalnost, abtemporalnost, intertemporalnost, intratemporalnost, cirkumtemporalnost, poredbena (ekvativna) temporalnost, prostorna temporalnost, direktivna temporalnost, centrumtemporalnost, ekstremna temporalnost, socijativna temporalnost, altertemporalnost i uzročna temporalnost.

U članku *Vremenski instrumental*⁶ Maja Glušac i Vlasta Rišner opisuju besprijedložne i prijedložne instrumentalne izraze vremenskoga značenja tako što navode njihova podznačenja, sintaktičku funkciju, upotrebu te odnos prema jezičnoj normi. Članak se poziva na starije i suvremene gramatike, a primjeri su preuzeti iz nekoliko književnih djela te Vjesnika online.

Marija Znika u svome znanstvenome radu *O sustavu jedinica vremenske mjere*⁷ piše o riječima kojim se izriču vremenske mjere te detaljno analizira semantičku i sintaktičku obveznost atributa uz te riječi. Navodi se da priložna oznaka vremena može biti izrečena prilogom te padežnim i prijedložnim izrazom.

⁴ Glušac M., *Prijedložni izrazi vremenskoga značenja u suvremenome hrvatskom jeziku*, 2011.

⁵ Pranjковиć I., *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2001.

⁶ Rišner V., Glušac M., *Vremenski instrumental*, Filozofski fakultet Osijek, 2013.

⁷ Znika, M., *O sustavu jedinica vremenske mjere*, u: *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, br. 4-5, 1979.

Kao dijelovi padežnih ili prijedložnih izraza u funkciji priložne oznake vremena javljaju se riječi koje Znika dijeli u pet skupina. Prva skupina jesu riječi koje označuju jedinice sustava vremenskih mjera i nazive jedinice vremenske mjere (*sekunda, godina, srijeda, proljeće...*), zatim riječi koje označuju određeno vremensko trajanje, tj. odsječak (*večer, noć, dan*), riječi koje označuju neodređeno vremensko trajanje (*doba, čas, vrijeme*), riječi kojih je tek jedno značenje izricanje vremenskog trajanja (*zгода, prilika* i sl.) te riječi koje svojim osnovnim značenjem ne izriču vrijeme (*put, kitica* i sl.).

Rade Zorić u članku *Vremenski genitiv*⁸ navodi kako jednočlani vremenski genitiv nije gramatički točan, a često se upotrebljava. Vrijeme treba odrediti nekom bližom odredbom (*sredinom, početkom, krajem*).

B. Kovačević i I. Matas Ivanković u svome radu *Parni prijedlozi*⁹ obrađuju prijedloge koji se često pojavljuju u paru: *od i do, iz i u te s i na*.

Zlata Derossi u svome članku *Radimo do jedan sat – radimo do jednog sata*¹⁰ pokušava utvrditi koji je oblik ispravan. Dolazi se do zaključka da je akuzativni izraz *jedan sat* semantički usklađen s glagolom trajati te da nije uvjetovan prijedlozima *od i do*, niti se on tu slaže s akuzativom. Iako se broj *jedan* uvijek deklinira, u ovome slučaju jedan od uzroka indeklinabilnosti mogla bi biti i analogija prema izričajima s ostalim brojevima. Izraz *do jedan sat* uobičajen je na širem području hrvatskog govornog jezika te je prihvaćen i u književnom jeziku.

⁸ Zorić, R., *Vremenski genitiv*, u: Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, br. 4, 1968.

⁹ Kovačević B., Matas Ivanković I., *Parni prijedlozi*, u: *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 2007.

¹⁰ Derossi, Z., *Radimo do jedan sat – radimo do jednog sata*, u: Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, br. 2, 1981.

Izricanje vremena u jezikoslovnoj literaturi

"Od svih kategorijalnih odnosa u jezicima vremenski su bez sumnje najčešći i najraznovrsniji, posebice kad se uzme u obzir raznovrsnost načina njihova izražavanja." (Pranjkočić, 2013.: 76.)¹¹

Sredstva za izricanje vremenskih odnosa u hrvatskom jeziku moguće je pratiti na tri razine, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Osnovna su sredstva izricanja glagolski oblici (vremena, načini, glagolski prilozi i pridjevi). Osim glagolskim oblicima vremenski odnosi mogu se izreći i imenicama, glagolima, pridjevima, priložima, prijedlozima, veznicama, česticama te rečenicom.

Vrijeme je ontološka kategorija koja je od davnina predstavljala problem u određivanju svoga značenja. Promišljanja o navedenom pojmu mogu se pratiti još od antičkih vremena, odnosno od poznatih grčkih filozofa kao što su Aristotel i Platon, pa sve do suvremenih filozofskih razmišljanja u kojima problemska odrednica vremena dobiva osobito značenje. U jezikoslovlju se pojmom vremena bavila lokalistička teorija koja pretpostavlja kako se "prostorna značenja i oblici njihova izražavanja odražavaju i na druge semantičke kategorije te da se bit neprostornih značenja najbolje može opisati metaforama." "Kategorija se prostora smatra osnovom iz koje se prvo uobličila upravo kategorija vremena, zatim su te dvije kategorije bile osnovicom razvoja ostalih složenijih kategorija." (Glušac, 2011.: 82.)

Vrijeme i prostor predstavljaju temeljne kognitivne domene pa je vrijeme, kao misaona i jezična kategorija, ipak podređena prostoru zbog toga što "svaka orijentacija o vremenu pretpostavlja orijentaciju u prostoru, a podređenost se na jezičnome planu osobito uočava izražavanjem vremenskih odnosa prostornim strukturama." (Glušac, 2011.: 82.)

I. Pranjkočić navodi da se vremenski odnosi mogu izražavati na morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini. Na morfološkoj razini vremenski odnosi izražavaju se vremenima koja označuju vremenske relacije između vremena odvijanja govornoga čina i vremena događanja o kojem se priopćuje. Nadalje, Pranjkočić napominje da se vremena mogu upotrebljavati i u drugim značenjima pa se može govoriti o relativnoj i (ili) konjunktivnoj porabi vremena. (Pranjkočić, 2013.: 76.-77.)

¹¹ Pranjkočić, I., *Gramatička značenja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.

Na leksičkoj razini postoje brojna sredstva za izražavanje vremena, tj. gotovo sve vrste riječi mogu izraziti vremensko značenje. Usklici su jedini koji ne izražavaju vremenski odnos, a to je zato što nisu jezične jedinice u užem smislu riječi pa i ne sudjeluju u ostvarivanju drugih tipova unutarjezičnih odnosa.

Hrvatske gramatike vrlo slično određuju kategoriju vremena te razlikuju prošlost, sadašnjost i budućnost kao tri osnovne gramatičke oznake.

D. Raguž u svojoj *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*¹² opisuje izricanje vremena kroz značenje padeža i prijedložno-padežnih izraza, glagolske oblike, priloge te kroz jednostavne i složene rečenice.

U *Hrvatskoj gramatici*¹³ sve tri gramatičke oznake mogu se razlikovati po gotovosti pa se tako navode sadašnjost i gotova sadašnjost, prošlost i gotova prošlost, budućnost i gotova budućnost. (Barić i dr., 1997.: 406.) Ako se gramatičke oznake kategorije vremena promatraju prema vremenu u kojemu se govori, riječ je o apsolutnoj upotrebi vremenskih odredaba i ona je stilski obilježena. Osim apsolutne upotrebe vremenskih odredaba postoji i relativna upotreba. Ta je upotreba stilski obilježenija, ali je u hrvatskom književnom jeziku dosta obična. (Barić i dr., 1997.: 407.) Osim glagolskih oblika, navode se vremenska značenja nekih padežnih i prijedložno-padežnih oblika, priloga te rečenice.

J. Silić i I. Pranjković u *Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*¹⁴ navode da se vremenska značenja predikata primarno izriču oblicima glagolskih vremena, ali i na druge načine (oblicima glagolskih načina, imenskim konstrukcijama, vremenskim priložima). Osim navedenih načina za izricanje vremena izdvajaju i padežne te prijedložno-padežne izraze, jednostavnu i složenu rečenicu.

Prijedložni izrazi vremenskoga značenja u hrvatskome jeziku mogu se podijeliti u dvije skupine: prijedložni izrazi s prijenosom prostornoga značenja na vremensko te prijedložni izrazi kojima se označuju samo vremenski odnosi. (Glušac, 2011.: 84.)

Prema suvremenoj jezičnoj normi prva se skupina prijedložnih izraza može podijeliti u tri podskupine: prijedložni izrazi kao dio norme hrvatskoga jezika, prijedložni izrazi

¹² Raguž, D., *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.

¹³ Barić E., Lončarić I., Malić D., Pavešić S., Peti M., Zečević V., Znika M., *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.

¹⁴ Silić J., Pranjković I., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.

vremenskoga značenja u razgovornom jeziku te prijedložni izrazi vremenskoga značenja kao zastarjelice.

August Šenoa

Govoreći o drugoj polovici 19. stoljeća, ne može se izostaviti Šenoino ime. Tako Šenoa svojim djelovanjem i sam predstavlja epohu, što potvrđuje njegovu važnost za povijest hrvatskoga književnoga jezika. Najavio je novo razdoblje u književnosti, koje je počelo šezdesetih godina 19. stoljeća i trajalo do njegove smrti 1881. godine.

August Šenoa rodio se u Zagrebu 14. studenoga 1838. godine u obitelji češkoga porijekla. Osnovnu je školu polazio u Zagrebu, a očevom odlukom upisao je gimnaziju u Pečuhu, gdje završava prvi razred i vraća se u Zagreb. Pravo je završio u Zagrebu i Pragu, a u Prag dolazi uz pomoć đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera, gdje nastavlja studij prava. Ondje se počinje baviti i pjesništvom te politikom, a 1865. odlazi u Beč, gdje uređuje književno-političke časopise *Glasonošu* i *Slawische Blätter*. Godinu dana poslije vraća se u Zagreb i kao kazališni kritičar ulazi u redakciju političkog dnevnika *Pozor*. 1868. godine imenovan je članom Kazališnog odbora, postaje gradski bilježnik, a iste godine postaje i umjetnički ravnatelj u zagrebačkom kazalištu. 1872. godine objavljuje svoj prvi povijesni roman, *Zlatarevo zlato*, i to kao samostalnu knjigu. Sljedeće godine postaje gradski senator i napušta dužnost dramaturga u kazalištu. 1874. preuzeo je uređivanje časopisa *Vienac* i ostao urednik do smrti. Umro je 13. prosinca 1881. godine u Zagrebu.

Jezik Augusta Šenoe

Kao i o životu, i o jeziku Augusta Šenoe podatke možemo pronaći u predgovoru njegovih djela. Osim u predgovorima djela, brojni su jezikoslovci također pisali o Šenoi i njegovu jeziku, tj. stvaralaštvu. Proučava li se Šenoin jezik, proučavaju se i obilježja zagrebačke filološke škole.

Miroslava Tušek napisala je predgovor u izdanju *Zlatarova zlata* biblioteke Stoljeća hrvatske književnosti Matice hrvatske. U predgovoru se mogu pronaći najvažniji podaci o Šenoinu životu i stvaralaštvu.¹⁵ U djelu se nalazi i Tekstološka napomena u kojoj se govori o Šenoinu jeziku te jezičnim izmjenama. Primjeri potvrđuju kako Šenoa piše morfonološkim pravopisnim načelom bez bilježenja glasovnih promjena, ali ipak ima i onih koji potvrđuju i bilježenje glasovnih promjena. U djelu postoje nedosljednosti koje su priređivači ujednačili. Riječ je o dugom jatu koji bilježi dvoslovom *ie*, a kratki dvoslovom *je*. Zanimljani glagoli pisani su također nedosljedno, jednom niječna čestica odvojeno od glagola, drugi put spojena s glagolom. Ostale intervencije u tekstu odnose se na pisanje velikog i malog početnog slova, polusloženica te sastavljeno i rastavljeno pisanje priloga. Provedene su pojedinačne prilagodbe u okviru grafije i pravopisa u skladu s Hrvatskim pravopisom Babić – Finka – Moguš. Na primjer dvoslov *dj* na mjestu fonema zamijenjen je jednoslovom *đ* (*gradjanski* > *građanski*, *ledja* > *leđa*). Ta je grafijska promjena (*dj* > *đ*) provedena i u primjerima *andjeo* i *djerdan*, ali ne i u dubletnim oblicima koji su pisani s dvoslovom *gj* (*angjeo* i *gjerdan*). Dvoslov *gj* očuvan je i u vlastitim imenima stranog podrijetla: *Angjelina*, *Gjuro*, *Gjustinian*, *Gjudeka*. Šenoa je pisao pravopisom u čijoj je osnovi morfonološko načelo (*sgaziti*, *sboriti*), ali ima i primjera u kojima se bilježi jednačenje suglasnika po zvučnosti (*zguren*, *zgod*, *zdvojan*). Te su nedosljednosti, kao i dvojako bilježenje suglasničkih skupina *-stn-* i *-sn-* u oblicima *ustne* i *usne*, prenesene i u ovom izdanju. (Pavlič, 2008.: 509.-510.)

Sanda Ham¹⁶ piše o Šenoinu jeziku i svrstava ga među pristaše zagrebačke filološke škole. Navodi da Šenoa piše etimološkim pravopisom i starijim hrvatskim književnim jezikom kakav normiraju Veber ili Mažuranić. Piše o različitim izdanjima Šenoinih djela i napominje kako se može uočiti da se sa svakim novim izdanjem jezik sve više udaljuje od izvornika, s opravdanjem da ga se tako nastoji približiti suvremenom čitatelju, pri čemu

¹⁵ Opširnije vidi Šenoa, SHK, Predgovor, 2008.

¹⁶ Ham, S., *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek, 1998.

čitatelj ne samo da ne može prosuditi o starijem jeziku, nego ne može ni znati da je taj jezik postojao kao književni jezik. (Ham, 1998.: 157.)

Milan Moguš u svojoj *Povijesti hrvatskoga književnoga*¹⁷ jezika piše o borbi filoloških škola i tada spominje Šenou. Navodi da je Šenoa jedan od onih pristaša zagrebačke filološke škole koji nisu željeli napustiti "trodijalekatnu podlogu pismenog jezika koji je postao općehrvatski." (Moguš, 1995.: 173.)

Radoslav Katičić¹⁸ također ga navodi kao pristašu zagrebačke filološke škole.¹⁹ Naglašava Šenoinu vezu sa zagrebačkom filološkom školom i napominje da je ona vidljiva već u kronološkim odnosima. Odrastao je u Zagrebu, obilježenom tekovinama ilirizma, tako da su do njega dopirala ilirska jezična usmjerenja na kojima su položeni temelji zagrebačke filološke škole. Antun Mažuranić, Vjekoslav Babukić i Adolfo Veber Tkalčević bili su Šenoini profesori za vrijeme njegova školovanja u gimnaziji i upravo je gimnazijsko školovanje oblikovalo njegov osjećaj za književni jezik. Pred kraj Šenoina gimnazijskoga školovanja, izašao je Veberov *Ustroj ilirskoga jezika*, što je poslije Veberova članka o koristi i načinu predavanja latinskih klasika, prvo teoretsko očitovanje zagrebačke filološke škole. (Katičić, 1999.: 225.-227.)

Na drugoj godini Šenoina studija na Pravoslavnoj akademiji, izlaze *Slovnica harvatska* Antuna Mažuranića i *Skladnja ilirskoga jezika*, Adolfa Vebera Tkalčevića, dva temeljna filološka djela. Veberova *Slovnica hervatska* izlazi 1871. godine, kada Šenoa *Zlatarevim zlatom* ulazi u najsnažnije razdoblje svoga stvaranja. (Katičić, 1999.: 227.)

Analizirajući Šenoino stvaralaštvo, mogu se uočiti i neki drugi utjecaji, a to su otvorenost crkvenoslavenskoj leksičkoj tradiciji te sklonost prema pučkoj štokavštini. Šenoa je osluškivao razgovorni jezik i živim je elementima zagrebačkoga razgovornoga jezika dao štokavsku stilizaciju, a time je gradio i razvijao konverzacijski tip standardnoga jezika. Uspio je povezati razgovorni ton s najizrazitijom patetikom. (Katičić, 1999.: 246.)

Katičić navodi i važnost Šenoinine brige za kazališni jezik. Za kazalište je brinuo velikim dijelom jer se u njemu izgrađivao, njegovao i predavao hrvatski standardni jezik kao društvena vrijednost i nezaobilazna komunikacijska činjenica. (Katičić, 1999.: 247.)

¹⁷ Moguš, M., *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 1995.

¹⁸ Katičić, R., *Na kroatističkim raskrižjima*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999.

¹⁹ Katičić je pisao o Šenoi na temelju neobjavljene disertacije *Jezik i umjetnički izraz Augusta Šenoe* Vatroslava Kalenića iz 1965. godine.

Šenoa je kao student iz Praga slao dopise zagrebačkom *Pozoru*. Katičić analizira i opisuje uglavnom leksik i frazeologiju, ali spominje kratko i morfologiju: "Karakteristična je tu morfologija, osobito množinskih padeža, nešto starija, kakvu su bili kodificirali ilirski gramatičari Vjekoslav Babukić i Antun Mažuranić i onda je čvrsto obilježavala hrvatski novoštokavski standard sve do kraja devetnaestoga stoljeća. Na nju upućuju oblici kao *sinovom* u Šenoinu dopisu ili *na kojih* u banovu govoru. Karakterističan je za tadašnji morfološki tip hrvatskoga standarda i Šenoin oblik *znanostmi*, kakav prvobitno i pripada toj deklinaciji."²⁰

²⁰ Opširnije vidi Katičić, 1999.

Zagrebačka filološka škola

August Šenoa bio je pristaša zagrebačke filološke škole te je pisao pravopisom i slovopisom navedene škole.

Iz ilirskoga književnonormativnoga programa razvila se zagrebačka filološka škola, a devetnaesto je stoljeće vrijeme borbe zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca. Vjekoslav Babukić, Antun Mažuranić i mladi A. Veber slovničari su zagrebačke škole koji su obilježili razdoblje 19. stoljeća.

Sanda Ham²¹ navodi da zagrebačka škola već u razdoblju ilirizma nadržava svoje zemljopisno zagrebačko podrijetlo i prerasta u općeprihvaćeni filološki pokret koji živi do kraja 19. stoljeća. "Ta se škola nastavlja na živu štokavsku gramatičarsku djelatnost koja joj je prethodila. To znači da je dijalektni temelj književnom jeziku štokavština, ali ona koja je nadrasla bilo koji mjesni štokavski govor i koja je već u starijim gramatikama zadobila lik književnog jezika. Dakle, zagrebačka filološka škola nastavlja tradiciju i ne predstavlja ništa novo u književnom jeziku. Ono što bi se moglo nazvati novim jest napor za postizanjem ujednačenoga književnoga jezika. Zagrebačka škola nastavila je normativnim putem zacrtanim još od Kašićeva vremena – temelj je književnom jeziku jekavska štokavština koja se polako bistri poprimajući sve novije i novije oblike." (Ham, 2006.: 68.). Stari padežni nastavnici navode se kao izrazito obilježje zagrebačke škole i izabrani su jer su zajednički svima trima hrvatskim dijalektima.

Zagrebačka je škola zagovarala morfonološki pravopis. Glas *ć* pisao se kao *tj* ili *ć*, a *đ* kao *dj* ili *gj*. Nadalje, od 1876. jat se bilježi kao *ie*, *je*, a samoglasno *r* kao *r*. U imeničkom genitivu množine bilježi se *h* (*jelen-ah*, *konj-ah*, *žen-ah*), a u dativu, lokativu i instrumentalu množine nesinkretizirani nastavci (*sel-om*, *sel-ih*, *sel-i*). (Ham, 2006.: 70.)

Vukovsko je pravopisno načelo fonološko, prema Karadžićevu načelu *Piši kao što govoriš*. Njihova norma zagovara ijekavski trofonemski dvosložni odraz dugoga jata, sinkretizirane nastavke u dativu, lokativu i instrumentalu množine (*jelen-ima*, *konj-ima*, *sel-ima*, *žen-ama*, *stvar-ima*), a u genitivu množine ne pišu završno *h*, nego je nastavak *-a*. Hrvatski su vukovci hrvatske pristaše Vuka Stefanovića Karadžića i Gjura Daničića, a suvremenici su filološku školu hrvatskih vukovaca nazivali Daničićevom školom. Djelatnost hrvatskih vukovaca bila je usmjerena stvaranju zajedničkoga jezika Hrvata i Srba jer su

²¹ Ham, S., *Povijest hrvatskih gramatika*, Globus, Zagreb, 2006.

polazili od zamisli da su Hrvati i Srbi jedan narod i da zato trebaju imati zajednički jezik. Jezičnoga zajedništva nije bilo pa se ono gradilo prema uzoru na jezik koji je Karadžić zabilježio u *Srpskom rječniku* i pridodanoj gramatici, a Daničić opisao u *Maloj srpskoj gramatici* i *Oblicima srpskog jezika*. Dijalektna osnovica zajedničkomu jeziku trebala je biti u novoštokavkim ijekavskim govorima. Bilo je jasno da je riječ o narodnom govoru koji vukovci žele uzdići na razinu književnoga jezika i očuvati ga štokavski čistim. Za Srbe je to bilo prihvatljivo jer su tek tragali za književnojezičnom dijalekatnom osnovicom, a za Hrvate ne jer je njihova osnovica izabrana još za Kašićevo vrijeme. (Ham, 2006.: 125.)

Nakon pobjede hrvatskih vukovaca pokušala su se izbrisati sva jezična obilježja koja su postojala ranije i to je dovelo do zadiranja u jezik hrvatskih pisaca 19. stoljeća. Djela pisaca mijenjala su se kako bi se stvorio privid jedinstvenoga hrvatskoga i srpskoga jezika. Od Maretićeva doba postalo je uobičajeno čitati djela hrvatskoga romantizma i realizma u krivotvorenom obliku, dok je njihov izvorni jezik predstavljen širem krugu čitatelja kao zastarjeli i pokrajinski.²²

²² Opširnije vidi Ham, 2009.

Šenoin slovopis

August Šenoa pisao je slovopisom zagrebačke filološke škole. U nastavku rada opisana su najizraženija obilježja slovopisa.

Za odraz jata bitno je naglasiti da se dugi jat bilježi s *ie*, koji ima vrijednost jednoga fonema na kojemu se ostvaruje duljina. U pismu se taj dugi jat razlikuje od svoga kratkoga parnjaka, koji se bilježi kao *je*.

Sviet nije pravo znao, odakle se Grga pobrao...²³ (str. 153.)

Al nije se Dora dičila samo *liepim* licem... (str. 155.)

Kao da je ruka Božja *preniela* dio rajске pokrajine na zemlju... (160.)

Obilježje norme zagrebačke filološke škole koje nalazimo u djelu jest bilježenje slova *đ* kao *dj* ili kao *gj*.

I staro i mlado i veliko i malo po varošu poznavalo je Magdu bolje nego i samoga varoškoga bubnjara, *Gjuru* Garuca... (str. 151.)

Nije li lani postao od zagrebačkoga *gjurskim* biskupom? (str. 168.)

...kad položih desnicu na sveto *evangjelje*... (str. 284.)

Šenoin pravopis

Pravopis Zagrebačke filološke škole bio je morfonološki. To znači da granica morfema ostaje nepromijenjena, a glasovne se promjene na granici morfema ne bilježe. Brojni su primjeri u djelu koji potvrđuju navedenu tvrdnju.

...ili munjevita lasta prhnuv *izpod* prikrovka u zrak Božji. (str. 160.)

Teške ga brige! (str. 173.)

...gonimo iz krila Svete Matere Crkve, iz *obćine*... (str. 174.)

U navedenim primjerima vidljivo je da nema bilježenja jednačenja po zvučnosti.

²³ Primjeri su preuzeti iz romana *Zlatarovo zlato* u: August Šenoa, Izabrana djela I., SKH, Matica hrvatska, Zg, 2008. U nastavku rada naveden je broj stranice s koje je primjer preuzet.

U djelu se ne bilježi gubljenje samoglasnika *d* i *t* te se može uočiti zadržavanje skupova *dc*, *dč*, *tc* i *tč*.

...za silu je znao *sudca* il kapelana pozdraviti latinskim dobrim jutrom. (str. 153.)

...oporo lice složi se u neki blagi sklad, kao lice *bolestnika*... (str. 161.)

Ne iskušavaj me velečastni *otče!* (str. 169.)

...al sad mi je *srdce* puno, pa mi navire žuč na usta. (str. 188.)

A u crkvici mirno, mirno i gledali drveni *svetci* mladu pokojnicu. (str. 364.)

Morfološka obilježja

Šenoa se služi jezikom zagrebačke filološke škole i upotrebljava nesinkretizirane padežne nastavke. U nastavku rada izdvojena su najizraženija morfološka obilježja.

U imeničkom genitivu množine bilježi se završno *h*.

...al nije to bilo od *suzah*. (str. 318.)

U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavci su nesinkretizirani i to potvrđuju sljedeći primjeri iz djela:

U starih pismih, velite napisano je... (str. 212.)

...a *po knjigah* da se sva kraljevina polutori. (str. 224.)

...sve je pucao *pod debelimi petnjaci* težkih čizama. (str. 226.)

Ove plete nisu svilene, ove usne bujne i mekane, ovi prstići tanki i obli, kao što uznositim *gospođicam*... (str. 205.)

U normi zagrebačke filološke škole zanaglasni akuzativ jednine zamjenice *ona* glasio je *ju* te ga Šenoa upotrebljava u skladu s normom svojega vremena.

Zubi *ju* nisu boljeli, jer ih nije ni imala... (str.151.)

Motreći *ju*, kako čučī sguena u daščari pod bielom krilatom kapom... (str. 151.)

...da su *ju* dapače svi nazivali "zlatarovom mudrijašicom"... (str. 154.)

Važno je naglasiti da se u njihovoj normi prijedlog *proti* slagao s dativom, a *mimo* s genitivom.

Odkad je dobio pravdu *proti* Zagrebčanom... (str. 274.)

...ne zamjerite što sam *mimo* reda banuo u kuću... (str. 192.)

Izricanje vremena u jeziku Augusta Šenoe

Na temelju pročitane literature pronalazim da se u Šenoe potvrđuju sljedeći padežni izrazi u vremenskom značenju: besprijedložni genitiv i akuzativ, genitiv s prijedlozima *od, do, od - do, preko, iz, kod, oko, sred, usred, blizu, prilikom, prije, poslije* i *nakon, za*, akuzativ s prijedlozima *na, u, pod, za, pred* i *kroz*, lokativ s prijedlozima *po, pri, u*, besprijedložni instrumental te instrumental s prijedlozima *pod* i *za*.

Nominativ s prilogom *kao*

U Šenoe nisam pronašla niti jedan primjer vremenskoga značenja nominativa s prilogom *kao*. U ranije spomenutom primjeru iz *Gramatike hrvatskoga jezika* skup *kao dijete*²⁴ odgovara na pitanje *kada* i označava vrijeme, a ne način:

Pričaju starci da je još *kao dijete* volio krupne oči. (Babić, Težak, 1996.: 251.)

Hrvatska gramatika, Praktična hrvatska gramatika i *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* ne navode vremensko značenje navedenoga padeža.

²⁴ Opširnije vidi 2. str. rada

Besprijedložni genitiv i akuzativ

Besprijedložni vremenski genitiv zamjenjiv je akuzativom i ima obvezni atribut, npr. Bilo je to *prošloga petka*. Ne bi bilo moguće izreći vrijeme bez atributa: *Bilo je to petka. (Silić, Pranjković, 2005.: 202.)

...jaše Magda *svakoga petka*... (str. 151.)

*jaše Magda petka...

Čuješ li dušo! Moja ćeš biti, da moja – progovori Pavao nježnim glasom sjedeći u Krupićevu vrtu kraj Dore *jednoga ljetnoga dana g. 1578*. (str. 326.)

Nedjelju dana prije Tominja pod večer dojuriše u grad velika kola sa četom konjanika. (str. 344.)

Treći dan naiđosmo na dva štajerska oklopnika... (str. 197.)

Gramatika hrvatskoga jezika, Hrvatska gramatika i Praktična hrvatska gramatika također navode upotrebu obveznoga atributa s besprijedložnim vremenskim genitivom.

Pranjković navodi da je samostalna imenica u genitivu moguća samo onda kada se vrijeme na neki način podrazumijeva, npr.:

U Zagrebu, *svibnja* 1994.

U navedenom primjeru podrazumijeva se i mjesec i godina pa se zato atribut može izostaviti. (Pranjković, 2001.: 12.)

Marija Znika navodi da govornik izborom atributa pokazuje je li mu stalo do točnog i preciznijeg određivanja vremena. Naglašava da se često upotrebljavaju i dva atributa kako bi se vrijeme što točnije odredilo. Npr.: U Kinu letimo *svake druge subote*. (Znika, 1979.: 70.)

Kada su u službi apozicije, zamjena genitiva akuzativom nije moguća, npr. *mjeseca svibnja* ili *godine devetstote*. (Silić, Pranjković, 2005.: 223.)

Osim nemogućnosti zamjene potrebno je naglasiti da je u primjeru došlo i do pleonazma te Zorić navodi da je najbolje upotrijebiti pokaznu zamjenicu i tako izbjeći pleonazam. (Zorić, 1968.: 128.) U djelu je pronađeno nekoliko takvih primjera u kojima je vremenski genitiv u službi apozicije i vidljiv je pleonazam, npr.:

Pojavi se i peti dan *mjeseca veljače* 1578. (str. 307.)

Pranjković navodi da postoje i slučajevi kada vremenski akuzativ nije zamjenjiv genitivom. To je slučaj kada akuzativ označava mjeru vremena, tada odgovara na pitanje kako dugo, koliko (vremena), npr.:

Muči se *tolike godine*.

*Muči se *tolikih godina*. (Pranjković, 2001.: 13.)

Šenoa se obilato služi vremenskim akuzativom:

Magda sjedeć *vas dan* u svom drvenom zaklonu, motala je... (str. 152.)

Nek nosi još *koju godinu* partu, bit će dosta vremena i bremena za kapu. (str. 157.)

*Nek nosi još *koje godine*...

Bitno je naglasiti da se akuzativ vremenske mjere razlikuje od genitiva jer nema nužno obvezni atribut, npr.:

Ljeto su proveli na moru.

Primjer pokazuje da je rečenica gramatički i značenjski točna i bez atributa.

Poseban tip vremenskoga akuzativa vidljiv je i u pozdravima, npr. *Laku noć!*, *Dobar dan!* te tada zamjena također nije moguća.

Prijedložni genitiv

Prijedlog *od*

Navedenim prijedlogom izražava se abtemporalnost ili ablativna temporalnost, a to je vrsta vremenskoga značenja koja pretpostavlja vremensku lokalizaciju od koje počinje ili potječe kakav događaj. (Pranjković, 2001.: 15.) Npr.:

Nije se javio *od Božića*.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Silića i Pranjkovića navedeno je kako genitivni izraz s prijedlogom *od* može imati vremensko značenje i tada označava početak nekakvoga vremenskoga tijeka. (Silić, Pranjković, 2005.: 204.) Raguževa *Praktična hrvatska gramatika* ističe kako je *od* najizrazitiji genitivni prijedlog, a osnovno mu je značenje odvajanje ili

odmicanje od neke dodirne točke. Udaljavanje može biti prostorno i vremensko. (Raguž, 1997.: 127.)

Uistinu čuvala je Magda u prikrajku svoga pisanoga sanduka staru čarapu punu dinara, groša, pače i starih cekina *od kralja Matijaša*. (str. 152.)

Od sastanka na Medvedgradu ne bje minula... (str. 169.)

Gospodin stari *od nedjelje* prešo preko gore u goste... (str. 171.)

Prijedlog *do*

Praktična hrvatska gramatika navodi kako genitivni izraz s prijedlogom *od* može imati vremensko značenje i označavati, bilo u vremenu ili prostoru, približavanje određenom cilju. Pranjković navodi kako se genitivnim izrazom s prijedlogom *od* izražava tzv. direktivno-granična temporalnost. Takva vrsta temporalnosti znači da se događaj odvija do granice koju čini početak vremenskog odsječka označenog vremenskim lokalizatorom (*do večeri, do mraka, do smrti*). (Pranjković, 2001.: 16.)

Sava je bila, da oprostite, mladi gospodine, *do sada* mutna i jaka. (str. 171.)

...ima dvie debele ure *do ponoći*... (str. 237.)

Da, da milostivi gospodine – doda starkelja – *do zore* bih vas slušala, jer vi znadete puno – puno toga. (str. 195.)

Z. Derossi u svome radu navodi vremensko značenje genitiva s prijedlogom *do*, ali ističe kako se navedeni prijedlog može naći i u okamenjenom akuzativu mjere, npr.:

Do koji dan opet ćemo se vidjeti. (Derossi, 1981.: 55.)

U djelu također postoji jedan primjer za takvu upotrebu prijedloga:

Do koj dan evo me natrag. (str. 207.)

Prijedlozi *od* – *do*

Navedena abtemporalnost koja se izražava prijedlogom *od* često se kombinira s vremenskom ograničenošću koja se izražava s prijedlogom *do*. Literatura navodi da se takvi prijedlozi u

kombinaciji nazivaju parni, a njihove skupine parnoprijedložne. (Kovačević, Matas Ivanković, 2007.: 248.)

Za imanja Hrašća i Petrovinu pako morali su se Zagrebčani otimati *od vremena Šišmana Luksemburškoga sve do drugoga Rudolfa Habsburgovca* sa svom vlastelom Slavonije. (str. 183.)

Nu kad se djevojci kroji dobro ili zlo ne *od danas do sutra...* (str. 158.)

Prijedlog preko

Raguževa *Praktična hrvatska gramatika* navodi da prijedlog *preko* može označavati vrijeme u trajanju, ali samo uz ograničen broj riječi (*preko noći*) te neki višak vremena (čekati *preko sat vremena*). (Raguž, 1997.: 131.) Pranjkić navodi da je riječ o tzv. protemporalnosti. "To je vrsta istovremenosti u kojoj je istaknut sem protežnosti, događaj se odvija paralelno s vremenskim tijekom označenim vremenskim lokalizatorom." (Pranjkić, 2001.: 15.) Silić i Pranjkić u svojoj gramatici navode kako za neke imenice postoje ograničenja u izražavanju vremena s navedenim genitivnim prijedlogom: **preko srijede, *preko listopada, *preko stoljeća, *preko krštenja*.

Da znaš, kako se u svijetu kuka, jer nesreća dođe kao mraz *preko noći*. (str. 293.)

Četovati na Turke bio moj poso, a plugom jedva da *preko godine* jedanput zabrazdiš. (str. 293.)

Šta će joj kravice, liepe kravice *preko zime*, a? (str. 356.)

Prijedlog iz

Navedenim prijedlogom izražava se također već spomenuta abtemporalnost. To je značenje prisutno i u frazeologiranim izrazima tipa *iz dana u dan*. (Silić, Pranjkić, 2005.: 207.)

...miloduho ga cvieće uzkrisi *iz sna*. (str. 160.)

Dora stade buncati *iz sna...*(str. 193.)

...tu bude se u mojoj duši slike *iz davne davnine...* (str. 382.)

Prijedlog *kod*

Silić-Pranjkovićeva te Raguževa gramatika ističu zamjenu navedenoga prijedloga lokativnim izrazom s prijedlogom *pri*, prijedložnim izrazom *za vrijeme* i vremenskom rečenicom.

Sinoć kad sam *kod večere* sjedio... (str. 330.)

...jeste li to *kod večernice* čuli. (str. 219.)

U djelu se navedeni prijedlog često pojavljuje, ali većinom u značenjima koja nisu vremenska. Osim što može označavati vrijeme označava i blizinu položaja, područje koje je pod vlasništvom ili nadzorom, suprotnost ili dopuštenje te okolnost. (Raguž, 1997.: 125., 126.)

Prijedlog *oko*

Navedeni prijedlog označava približno vrijeme nekog događaja ili odsječka i to značenje Pranjković naziva cirkumtemporalnost. Isto značenje navedeno je i u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*.

Negdje *oko pol dana* doletiš pastiri preko gore. (str. 195.)

Oko dva sata poslije pol dana već je žurno koracao brijač prema Samoboru. (str. 203.)

Dodoše *oko podne* kao grom iz vedra neba sve na konjih. (str. 296.)

Prijedlozi *sred, usred*

Vremensko značenje navedenih prijedloga Pranjković naziva centrumtemporalnost. Označava da je vremenski odsječak ili događaj označen u imenicom u genitivu u punu tijeku, npr.:

Prekinuo si nas *usred razgovora*. (Silić, Pranjković, 2005.: 212.)

Isto značenje navedeno je i u *Praktičnoj hrvatskoj gramatici*.

A što vas vodi amo, *sred mrkle noći*, pod tuđi krov, u ovu ložnicu? (str. 341.)

Kao munja *sred noći* padoh pod ovaj krov. (str. 342.)

Da se pako gospa banica *sred te ljute zime* malko ugrije... (str. 345.)

...jer su mu leđa *usred ljute zime* rodila šljivami. (str. 350.)

Silić-Pranjkovićeva gramatika navodi da se prijedlog *sred* rijetko upotrebljava u vremenskome značenju, dok prijedlog *usred* u takvome značenju nalazimo često. (Silić, Pranjković, 2005.: 212.)

Prijedlog *blizu*

Silić i Pranjković navode vremensko značenje prijedloga *blizu*, dok ostale gramatike korištene u radu ne navode. U djelu je pronađen jedan primjer s navedenim prijedlogom u vremenskom značenju, dok u ostalim primjerima označava mjesto.

Bilo je *blizu polnoći*. (str. 222.)

Prijedlog *prilikom*

"Genitiv s prijedlogom *prilikom* označava vrstu istodobnosti u kojoj se jedan vremenski odsječak ili događaj na temelju te istodobnosti povezuje s drugim." (Silić, Pranjković, 2005.: 219.) Pranjković navedeno značenje naziva tzv. prigodna temporalnost i ističe kako je to posebna vrsta ranije spomenute cirkumtemporalnosti.

Prva radi zlostave i sile učinjene plemenitomu građaninu Petru Krupiću zlataru kod Kamenih vratah na deseti dan mjeseca veljače 1578. *prilikom uvoda* g. Kristofora Ungnada od Sonneka u banstvo kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije... (str. 378.)

Prijedlog *prije*

Navedeni prijedlog označava prijevremenost, prethodnost, tj. vrijeme koje prethodi događaju. U Raguževoj gramatici navodi se značenje prijedloga *prije* u prostorno-vremenskom smislu. (Raguž, 1997.: 132.)

...reče stara Krupiću već *prije Grgina pohoda*. (str. 157.)

Ban Alapić i Stjepko Gregorianec, ta dva silnika, *prije malo vremena* najljući neprijatelji za jednim stolom. (str. 187.)

...pa ako zaboravim *prije druge mise* svoju čašicu... (str. 199.)

Prijedlozi *poslije i nakon*

Prijedlozi označavaju poslijevremenost (posteriornost), tj. vrijeme koje slijedi nakon nekog događaja ili vremenskoga odsječka.

Raguž napominje da jezična norma nepotrebno preporučuje prijedlog *nakon* umjesto prijedloga *poslije* u svim slučajevima i da načelno dolazi uz imenice koje znače neko trajanje bez jasne stalne granice. (Raguž, 1997.: 127.)

Bilo je *poslije večernice*. (str. 238.)

Bila je burna noć malo dana *poslije slavnoga uvoda* bana Ungnada. (str. 314.)

Već treći dan *poslije Duhova* godine 1579. započe gospodin Imbrić Jamnički... (str. 336.)

Na veliku žalost zlatarovu preminu doskora vjerna žena, ostaviv *nakon sebe* nejačku jedinicu - po imenu Doru. (str. 154.)

Prijedlozi *prije*, *nakon* i *poslije* upotrebljavaju se i u označavanju prostornih odnosa i u razgovornome jeziku često se čuje *Vi ste u redu poslije/nakon nas* ili *prije nas* umjesto pravilnoga *iza nas* i *ispred nas*. (Glušac, 2011.: 95.)

Prijedlog za

Silić i Pranjković navode da se prijedlog *za* rijetko upotrebljava s genitivom. Kada se upotrebljava, označava istovremenost. Rezultat je reduciranja prijedložnoga izraza *za vrijeme*, npr.: *za vrijeme Napoleona* = *za Napoleona*. "Takvi se prijedložni izrazi u suvremenom hrvatskom jeziku doimlju kao knjiški, ponešto zastarjeli i/ili kao obilježje "biranijeg" stila." (Pranjković, 2001.: 14.)

Na domaku šesnaestoga vieka *za kraljevanja Makse Drugoga*, a banovanja biskupa Gjure Draškovića nizahu se... (str. 151.)

A za ostaloga vremena je pio, kockao se i vragovao. (str. 153.)

...te se već *za kašnjenja djetinjstva* toliko uslobodila... (str. 154.)

Za genitivne prijedloge *ispred*, *osim*, *u oči*, *s/sa*, *tokom/tijekom*, *između*, *krajem*, *potkraj* i *nadomak* u Šenoa nema primjera s vremenskim značenjem.

Dativ

J. Silić i I. Pranjković navode da se prijedlog *prema* rijetko upotrebljava u vremenskom značenju. Upotrebljava se "u značenju vremena koje se približava vremenskomu odsječku označenomu dativom." (*prema kraju godine*) (Silić, Pranjković, 2005.: 221.) Ostale gramatike ne navode vremensko značenje dativa. U djelu također nisam pronašla niti jedan primjer za vremensko značenje dativa.

Prijedložni akuzativ

Prijedlog *na*

Pranjković u svome radu ističe da prijedložni izraz u akuzativu označava tzv. prostornu temporalnost. U vremenskome značenju prisutna je i nijansa prostornosti. Napominje da je više tipova takva značenja, a jedan od njih je s navedenim prijedlogom i tada stoji samo uz imenice sa značenjem dana na koji se nešto obilježava. (Pranjković, 2001.: 16.) Raguž navodi da akuzativni oblik s navedenim prijedlogom može biti uz imenice koje označavaju dane u koje se nešto slavi te da može označavati vrijeme kao ciljanu mjeru. (Raguž, 1997.: 142.) Isto je navedeno i u Silić-Pranjkovićevoj gramatici.

...da joj se po smrti za pokoj duše njezine i pokojnoga joj druga služi svake godine *na Magdino* kod Sv. Marka misa. (str. 152.)

Al *na Trojake* bit će joj tek šesnaest godina... (str. 157.)

...kad su pratili bili *na Malo Tielovo* gradsku procesiju. (str.181.)

Prijedlog *u*

Prijedlogom *u* označava se tzv. intratemporalnost. Silić i Pranjković navode da kada označava vrijeme, navedeni je prijedložni izraz obično uz imenice koje znače vremenske odsječke što se redovito ponavljaju.

...otvori gradski vratar *u zoru* Nova vrata. (str. 158.)

...te *u noć* jednica jedva prožmirnula. (str. 193.)

Neki dan, baš *u nedjelju*, ja na Kamena vrata u varoš. (str. 201.)

Prijedlog *pod*

Kada navedeni prijedlog označava vrijeme, u pravilu je s imenicama kojima se imenuju krajnji dijelovi nekih vremenskih odsječaka. (Silić, Pranjković, 2005.: 228.) Raguž također navodi vremensko značenje prijedloga *pod*, ali ističe da je to u "samo nekoliko ustaljenih veza koje znače približavanje tom vremenu." (Raguž, 1997.: 145.)

...a sad *pod stare dane* morala se dočekati te sramote! (str. 159.)

Pod večer je bilo. (str. 291.)

Bilo je već *pod mrak*. (str. 319.)

Prijedlog za

Silić-Pranjkočevićeva gramatika te *Praktična hrvatska gramatika* navode da navedeni prijedlog može označavati vrijeme kao cilj, kao završnu točku nekog trajanja te vrijeme kao mjeru trajanja. U djelu su pronađene sva tri vremenska podznačenja prijedloga *za*.

Za časak pridignu glavu, i zirnu u divotni sviet. (str. 160.)

...soma ni *za svetak*, a bjelice jedva *za petak*. (str. 171.)

Za tri dana ćete kući u lomnicu. (str. 222.)

Prijedlog pred

Navedeni prijedlog može označavati vrijeme koje prethodi nečemu i količinu vremena koje je prošlo prije nego što se dogodilo ono o čemu je riječ. (Silić, Pranjkočević, 2005.: 228.)

Pred smrt moradoh mu ponoviti strašnu onu zakletvu... (str. 246.)

Prijedlog kroz

Pranjkočević navodi da se prijedlogom *kroz* označava protemporalnost, tj. vrijeme u trajanju. Silić i Pranjkočević navode da može označavati i mjeru vremena, tj. količinu vremena koja treba proći. A isto značenje navodi i *Praktična hrvatska gramatika*. Obje gramatike napominju da norma prednost daje akuzativu s prijedlogom *za*, npr. *za tjedan dana*. U djelu nisu pronađeni primjeri u kojima se prijedlogom označava količina vremena koja treba proći, već oni u kojima se označava vrijeme u trajanju:

Sto i sto puta *kroz vjekove* iztakli bi ju pod nos... (str. 180.)

Tih je večera *kroz godinu* znalo biti i previše... (str. 180.)

Idi, nosi sobom *kroz vas viek* bludnu strast... (str. 366.)

Prijedlog *uz* vremenskoga značenja nema potvrde u djelu.

Lokativ

Prijedlog *po*

Silić-Pranjковиćeva i Raguževa gramatika navode da lokativ s navedenim prijedlogom može označavati vrijeme koje slijedi poslije nekog odječka, ali i vrijeme u trajanju. U djelu su pronađena oba vremenska podznačenja:

Kako je gospodin Pavao *po bijelu danu* grlio i ljubio onu istu djevojku, što joj je lani spasio život. (str. 203.)

Čokolina je teško *po danu* naći, milosti vaša... (str. 349.)

...*da joj se po smrti* za pokoj duše njezine i pokojnoga joj druga služi svake godine na Magdino kod Sv. Marka misa. (str. 152.)

Norma ne preporučuje upotrebu prijedloga *po* s navedenim padežom te navodi da se izrazita prednost daje prijedlozima *poslije* i *nakon* s genitivom. (Silić, Pranjковиć, 2005.: 232.)

Prijedlog *pri*

Silić i Pranjковиć navode da se navedenim prijedlogom može označavati vrijeme, i to "posebna vrsta istodobnosti". (Silić, Pranjковиć, 2005.: 233.) Naglašavaju da se ta istodobnost u pravilu izriče imenicama koje označavaju događaje, a ne vremenske odsječke pa bi tako pogrešno bilo reći npr. **pri* petku. U djelu je pronađen samo jedan primjer prijedloga *pri* s vremenskim značenjem:

Bolje ti je kad se čovjek *pri kraju* smije... (str. 307.)

Prijedlog *u*

Gramatike navode da se prijedlogom *u* često izriče vrijeme i to najčešće uz opće imenice s odredbom koje označuju dio nekoga događaja ili procesa te uz imena dužih perioda sa stalnim rasporedom". (Raguž, 1997.: 150.)

Bilo je oko desete ure *u noći*. (str. 311.)

...treptila *u tom mraku*. (str. 364.)

Ljudi se često čudili kako *u ljetu* zavija vuk... (str. 246.)

Za prijedloge *na* i *o* nisam pronašla niti jedan primjer vremenskoga značenja u djelu.

Besprijedložni instrumental

Jezikoslovna literatura navodi da je vremenski instrumental ograničen na uzak krug riječi te da je njegovo vremensko značenje dinamično, što ga razlikuje od genitiva i akuzativa jer oni pripadaju statičnim vremenskim izrazima. Zajednička su podznačenja navedenih padeža vremenske točke, ponavljanja i vremenske mjere.

Instrumentalni izrazi sa značenjem vremenske točke izriču istodobnost, odnosno radnju koja se događa istodobno s vremenom označenim instrumentalom. Imenice vremenskoga značenja koje se rabe u instrumentalu označuju kraći vremenski odsječak, a budući da takvi oblici teže popriloženju, mogu se smatrati prilozima. U literaturi i djelu potvrđeni su primjeri takvih imenica kada su samostalne, ali i onda kada su praćene atributom:

...kako *svakim časom* glavu meće na kocku. (str. 375.)

Zlatna je muha, koja se *zorom* rodi, a *večerom* pogine. (str. 234.)

Značenje vremenske točke može se izricati i odrednicama *prilika*, *prigoda* i *zgodna* s obveznim atributima. Osim što je atribut *svaki* u instrumentalnim izrazima ograničen na navedene imenice, ograničen je i na imenicu *dan*. (Glušac, Rišner, 2013.: 237.) U djelu su pronađeni primjeri s odrednicama *dan* i *zgodna*:

...*svakim danom* više popuštaju... (str. 157.)

...te je *svakom zgodom* i pred kraljem i pred saborom branio podbana svoga. (str. 343.)

Instrumental imenice *vrijeme* rijetko se javlja bez atributa i to zbog svoje višeznačnosti. (Glušac, Rišner, 2013.: 239.) U djelu je pronađen jedan primjer s navedenom imenicom i to bez atributa:

A što je od kraja krivo, to *vremenom* pravo postati ne može. (str. 321.)

Instrumental znači ponavljanje onda kada se glagolska radnja događa redovito u nekome vremenskome odsječku. U takvim se instrumentalnim izrazima najčešće koriste imenice u jednini koje označuju kraće vremenske odsječke. Imenice koje znače dane ponekad dolaze u množini. U instrumentalnim izrazima sa značenjem ponavljanja atribut nije obvezan jer se značenjski podrazumijeva. (Glušac, Rišner, 2013.: 241.)

...da Čokolin *sriedom* i *subotom* ne posti. (str. 153.)

Iz primjera je jasno da Čokolin ne posti svake srijede i subote.

Kad je *nedjeljom* i *svetkom*... (str. 155.)

Instrumental vremenske mjere prepoznaje se po množinskom obliku imenice koja znači vremensku mjeru (*danima*, *tjednima*, *stoljećima*). Takav instrumental naziva se instrumentalom duga trajanja. (Silić, Pranjković, 2005.: 235.) Instrumentalni izrazi vremenske mjere dolaze bez atributa jer bi dojam neodređenosti i duljina trajanja bili izgubljeni, npr.: **mnogim godinama*

U djelu nije pronađen niti jedan primjer takve vrste instrumentala.

Prijedložni instrumental

Prijedlog *pod*

Instrumental s navedenim prijedlogom označava istodobnost te se vrijeme izriče neizravno. Mali je broj imenica koje dolaze u vremenskom značenju navedenoga prijedloga. Najčešće su to imenice *misa*, *nastava* te osobna imena vladara sa značenjem razdoblja u povijesti u kojemu su vladali. (Glušac, Rišner, 2013.: 247.)

Upotrebi prijedloga *pod* u vremenskome značenju norma različito pristupa. *Hrvatska gramatika* navedeni prijedlog pripisuje razgovornome jeziku te preporučuje zamjenu izrazima *za vrijeme* + G i *tijekom* + G, dok Silić-Pranjkovićeva gramatika ne navodi normativna ograničenja za navedeni prijedlog.

...i pol Samobora ostade *pod vladanjem* udovice njegove Klare... (str. 224.)

Nisu li Uskoci *pod Tomom Severovićem* oteli gospodinu Herendiću cijelo imanje? (str. 289.)

Prijedlog za

Instrumental s prijedlogom *za* može označavati poslijevremenost, istodobnost te prostornu temporalnost. Kada se opisuje istodobnost, J. Silić i I. Pranjković navode da se radi o događaju koji pretpostavlja više predmeta na istome prostoru, ali primjeri potvrđuju da nije uvijek tako.

U značenju poslijevremenosti s navedenim prijedlogom potvrđuje se zamjenica u ulozi odrednice. U djelu je pronađen jedan primjer sa značenjem poslijevremenosti s navedenim prijedlogom:

Stjepko za njom. (str. 243.)

Pošto/nakon što je otišla u vrt, pošao je i Stjepko.

Vremenski instrumental s prijedlogom *za* najčešći je kada označava prostornu temporalnost. U takvim primjerima ponavlja se odrednica koja označuje neki vremenski odsječak, a u prvom je dijelu izraza u akuzativu. (Glušac, Rišner, 2013.: 249.)

Išla godina za godinom... (str. 375.)

Dan za danom bijaše mi *viek za viekom* paklene muke. (str. 269.)

Bilo je u noć *za Gjurgjevim danom.* (str. 176.)

Gašu Alapića nađe glas o Draškovićevoj ostavki u Vukovini, *za objedom.* (str. 272.)

U *Zlatarovom zlatu* nisam pronašla niti jedan primjer za vremensko značenje prijedloga *s/sa* i *pred.*

Sintaktička uloga padežnih izraza s vremenskim značenjem

Priložna oznaka

Nakon analiziranja sintaktičke uloge padežnih izraza s vremenskim značenjem može se uočiti da je najviše primjera u službi priložne oznake vremena. Predikat u rečenici otvara mjesto za izraz kojim se pobliže označuju okolnosti pod kojima se zbiva predikatni sadržaj, a taj izraz se naziva priložna ili adverbna oznaka, ponekad se naziva i adverbijal. (Katičić, 2002.: 86.) Priložna oznaka može biti prilog, prijedložni izraz, imenica u instrumentalu, dativu, akuzativu te genitivu.

"U prijedložnim izrazima zavisi padež od prijedloga. Svaki prijedlog zahtijeva svoj padež, ili razne padeže prema raznim svojim značenjima. Sintaktički tvore takvi prijedložni izrazi nerazdvojivu cjelinu i tek kao takva cjelina dobivaju svoje mjesto u rečeničnom ustrojstvu. Stoga padeži u prijedložnim izrazima gube svako vlastito značenje." (Katičić, 2002.: 87.)

Gramatika hrvatskoga jezika navodi kako se priložna oznaka vremena može izreći besprijedložnim i prijedložnim genitivom, besprijedložnim i prijedložnim akuzativom, lokativom, besprijedložnim i prijedložnim instrumentalom. U djelu su pronađeni primjeri za svaki padežni i prijedložno padežni izraz.

Priložna oznaka vremena u analiziranim primjerima iz djela izrečena je besprijedložnim genitivom, besprijedložnim akuzativom, genitivom s prijedlozima *od, do, od-do, preko, kod, oko, sred, usred, prilikom, prije, poslije, nakon* i *za*, akuzativom s prijedlozima *na, u, pod, za, pred* i *kroz*, lokativom s prijedlozima *po, pri* i *u*, besprijedložnim instrumentalom te instrumentalom s prijedlogom *za* i *pod*.

Budući da je većina primjera u službi priložne oznake vremena, u nastavku rada navedeni su primjeri koji su u službi predikata i atributa, a ostali su svi primjeri u službi priložne oznake vremena. Od primjera koji su istraženi u djelu niti jedan nije u službi subjekta i objekta.

Predikat

Kad predikat znači vrijeme, potvrđeni su padežni izrazi s genitivnim prijedlozima *blizu* i *poslije* te izraz s prijedlogom *pod* i to s akuzativom te s instrumentalom.

Bilo je *blizu polnoći*. (str. 222.)

Bilo je *poslije večernice*. (str. 238.)

Pod večer je bilo. (str. 291.)

U navedenim primjerima vidljiv je imenski predikat. Glagol *biti* u imenskome predikatu naziva se spona ili kopula, a drugi je dio predikata predikatno ime koje može biti imenica, pridjev, zamjenica, broj, prilog, prijedložni izraz te glagol u infinitivu. (Barić i dr., 1997.: 401.-402.)

...i pol Samobora ostade *pod vladanjem* udovice njegove Klare... (str. 224.)

Nepunoznačni se glagoli dijele na pomoćne/sponske i polusponske. Polusponski su glagoli npr. *trebati*, *izvršiti* i *obavljati*. (Barić i dr., 1997.: 223.) Glagol *ostati* iz navedenoga primjera također je jedan od polusponskih glagola i njegovo je značenje nadopunjeno prijedložnim izrazom u instrumentalu.

Atribut

Atribut u rečenici može biti pridjev, pridjevska zamjenica, padežni izraz, prijedložno padežni izraz, prilog te broj.

Gramatika hrvatskoga jezika navodi kako se atribut može izricati besprijedložnim i prijedložnim genitivom, besprijedložnim dativom, prijedložnim akuzativom, prijedložnim lokativom te besprijedložnim i prijedložnim instrumentalom. U vremenskim padežnim i prijedložno padežnim izrazima koji su istraživani u djelu, pronađeni su atributi u prijedložnom genitivu i to s prijedlozima *od*, *iz* i *poslije*, lokativu s prijedlogom *u* te instrumentalu s prijedlogom *za*:

Uistinu čuvala je Magda u prikrajku svoga pisanoga sanduka staru čarapu punu dinara, groša, pače i starih cekina *od kralja Matijaša*. (str. 152.)

Bilo je oko desete ure *u noći*. (str. 311.)

Bilo je *u noć za Gjurgjevim danom*. (str. 176.)

Gramatika hrvatskoga jezika ne opisuje razliku između sročnih i nesročnih atributa, dok *Hrvatska gramatika* i *Sintaksa* attribute dijele na pridjevske i imeničke.

M. Znika u svome radu navodi da atribut ne može uspostaviti izravan odnos s predikatom, nego posredan odnos stvara preko imenice. To bi značilo da u rečenici mora biti imenica koja omogućava uvrštenje drugih riječi u ulozu atributa. Zato je moguće i izostaviti atribut iz osnovnog rečeničnog ustrojstva. Nadalje, navodi se kako na sintaktičkoj razini nema nesročnih atributa, već da postoje riječi koje nisu pridjevi te nemaju odgovarajuće morfeme koje bi pokazale slaganje s imenicom. Zato se spominju dvije vrste usklađivanja gramatičkih morfema. Jedno je potpuno morfološki očigledno usklađivanje (kod pridjeva, brojeva i zamjenica), a drugo je bez morfološke očiglednosti (kod padežnih i prijedložnih izraza te kod priloga uvrštenih u atributnoj ulozu). Tzv. usklađivanje bez morfološke očiglednosti *Gramatika hrvatskoga jezika* naziva izostalim ili nepotpunim slaganjem. Slaganje je nepotpuno onda kada se kao atribut uvrštava prijedložni ili padežni izraz, broj, imenica ili imenička zamjenica i prilog. "Oblik u kojemu je prijedložni ili padežni izraz uvršten kao atribut ne mijenja se, bez obzira na to što se imenica kojoj su oni pridruženi kao atributi deklinira. Zato se prijedložni ili padežni izraz i ne može morfološki uskladiti s imenicom koja mu otvara mjesto." (Barić i dr., 1997.: 566.)

Zaključak

Zagrebačka filološka škola i hrvatski vukovci filološke su škole koje su obilježile 19. stoljeće. U Šenoinu *Zlatarovu zlatu* vidljive su odlike zagrebačke filološke škole i to je dokaz da je i sam bio njezin pristaša.

Vrijeme se u hrvatskome jeziku može izricati na više spomenutih načina, a jedan od njih je i padežnim te prijedložno-padežnim izrazima. Suvremena literatura navodi da prijedložno-padežni izrazi imaju 16 vremenskih podznačenja. Genitiv dolazi s najvećim brojem prijedloga, ima najviše značenja pa tako i vremenskih. Osim genitiva, u opisanoj građi velika je zastupljenost akuzativnih i lokativnih vremenskih prijedloga.

U sintaktičkoj su ulozi analiziranih padežnih izraza priložna oznaka, predikat i atribut. Većina je primjera u ulozi priložne oznake vremena, dok su svega četiri primjera u ulozi predikata, a pet je primjera u ulozi atributa.

Literatura

1. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
2. Derossi, Zlata, *Radimo do jedan sat – radimo do jednog sata*, u: Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, br. 2, 1981., str. 55.-56.
3. Glušac, Maja, *Prijedložni izrazi vremenskoga značenja u suvremenome hrvatskom jeziku*, Filozofski fakultet Osijek, 2011.
4. Ham, Sanda, *Povijest hrvatskih gramatika*, Globus, Zagreb, 2006.
5. Ham, Sanda, *Jezik zagrebačke filološke škole*, Matica hrvatska, Osijek, 1998.
6. Ham, Sanda, *Pristup jeziku Josipa Kozarca*, Šokačka rič 6, zbornik radova Znanstvenoga skupa Slavonski dijalekt, Vinkovci, 2009.
7. Katičić, Radoslav, *Na kroatističkim raskrižjima*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999.
8. Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 2002.
9. Kovačević Barbara, Matas Ivanković Ivana, *Parni prijedlozi*, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, 2007., str. 245-261
10. Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 1995.
11. Pranjković, Ivo, *Druga hrvatska skladnja: sintaktičke rasprave*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2001.
12. Pranjković, Ivo, *Gramatička značenja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2013.
13. Raguž, Dragutin, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, Medicinska naklada, 1997.
14. Rišner, Vlasta; Glušac, Maja, *Vremenski instrumental*, u: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, str. 235.-252., Filozofski fakultet Osijek, 2013.
15. Silić, Josip; Pranjković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, Školska knjiga, 2005.
16. Težak, Stjepko; Babić, Stjepan, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
17. Znika, Marija, *O sustavu jedinica vremenske mjere*, u: *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, br. 4-5, 1979., str. 69.-88.
18. Zorić, Rade, *Vremenski genitiv*, u: Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnoga jezika, br. 4, 1968., str. 128.

Grada

1. Šenoa, August, *Zlatarovo zlato*, Izabrana djela I, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.